

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

450

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • חול המועד פסח תש"פ

יש עוד חטאים שיכולים להיות, כגון לשון הרע שזה חטא, וכן חשד בכשרים זה גם חטא, וגם "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) זו מצות עשה, ואמרו חז"ל (ירושלמי נדרים ט, ד) שזה כלל גדול בתורה, היינו שאם חסר בשלמות המצוה של ואהבת לרעך כמוך, חסר בכל התרי"ג מצוות! וכמו שכתב רבי חיים ויטאל בשערי קדושה, שאדם שחסר לו משהו בשלמות המידות, כל המצוות שהוא עושה יש בהן פגם ואינן בשלמות, ולכן ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, שלשלמות כל התורה והמצוות תלוי בזה, במידות הטובות.

אם כן מן השמים רוצים מאיתנו כעת שנפשפש במעשינו, כמו שאמרו (ברכות ה, א) אם רואה אדם שייסורים באים עליו יפשפש במעשיו, ובעירובין דף י"ג אמרו ימשמש במעשיו, ועיין מסילת ישרים פ"ג מה שביאר בזה, ועל כל אחד ואחד לחפש מה הוא צריך לתקן, מה החטא שיש לו, כי בודאי יש חטאים, וצריך לחפש מה הם.

לימוד המוסר לתיקון חטאי הלב

אבל כיצד, הרי אדם לא מרגיש את החטאים שלו, וכמו שכתוב (משלי כא, ב) "כל דרך איש ישר בעיניו". העצה היא רק על ידי ספרי מוסר, שבספרי המוסר כתוב הרבה פרטים, הרבה מיני חטאים שיכולים להיות, ויש גם חטאים שהם לא בדיבור ולא במעשה, אלא בלב, שבלב יש איזה חטאים וצריך לתקן את החטאים שבלב.

ומה הם החטאים שבלב? יש ספר חובות הלבבות איך הלב צריך להיות, מה זה לב כשר ומה זה לב שאינו כשר, וכשמו כן הוא 'חובות' הלבבות, שבו מבואר מה הם החיובים של הלב, ומה צריך להיות בלב, ויתכן שאדם אינו יודע כלל שיש לו חטאים, והחטאים הם רק בלב והוא לא יודע שהם חטא, וחובות הלבבות מאריך על זה הרבה, ויש בו עשרה שערים, לדעת מה החטאים שבלב.

מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל אמר פעם כי ספר חובות הלבבות הוא 'שולחן ערוך של אידישקייט', שולחן ערוך של יהדות, מה הם חיובי הלב, ומי שלא לומד חובות הלבבות לא יודע את זה.

מסילת ישרים יהיה מנהלך

וידוע שמרן הגר"י זצ"ל למד בכל יום פרק בספר מסילת ישרים, וכשגמר פעם אחת התחיל שוב מתחילת הספר, ומדוע? כנראה שהוא ראה שיש תועלת בזה, הבריסקער רב עם כל הגדלות שלו, שייך יותר להיות יותר טוב ויותר טוב, בכל ההנהגה, ועם כל הגאונות והגדלות שלו הוא הרגיש שיש לו צורך בכל יום ללמוד פרק מסילת ישרים, והפרק הזה הוסיף לו, כי אין סוף לדרגות של חובות הלבבות.

כל פרק במסילת ישרים מוסיף, וגם חובות הלבבות וכל ספרי המוסר כולם מועילים ומשפיעים, אך בפרט מסילת ישרים זהו ספר מיוחד, וכמו שאמר רבי חיים מוואלוז'ין לרבי זונדל מסלנט "כל ספרי מוסר טוב ללמוד, אבל מסילת ישרים יהיה מנהלך".

ביקורת עצמית ותבלין ספרי היראה

וצריכים לבדוק ולפשפש במעשים, לדעת מה הם המעשים ומה צריך לתקן, מה צריך לא לעשות ומה צריך כן לעשות, על מה לא לחשוב ועל מה כן לחשוב, אבל זה שייך רק עם לימוד המוסר, ואם לא עוסקים בספרי מוסר לא יודעים, כפי שאמרנו שהאדם אינו מרגיש כלל שיש לו

שמחת החג גם בעת פחד

הנה היום זהו יום טוב וחול המועד, ויש מצות "ושמחת בחגך", לשמוח כל שבעת ימי החג, והוא זמן של שמחה. אכן מצד שני יש גם פחד, כיון שיש כעת מחלה, וצריכים להיזהר מן המחלה, ויש גם חולים רחמנא ליצלן. אבל אף על פי כן זהו זמן של שמחה.

נגילה ושמחה בהקב"ה ובישועתו

ועל השמחה ביום טוב יש פסוק שאנו אומרים בהלל "זה היום עשה השם נגילה ושמחה בו", ובמדרש (שיה"ש רבה א, לב) אמר רבי אבין: אין אנו יודעים במה לשמוח, אם ביום אם בהקב"ה, והיינו שהפסוק יכול להתפרש בשני אופנים, זה היום עשה השם נגילה ושמחה בו – ביום, או נגילה ושמחה בהשם.

ומביא על זה המדרש פסוק נוסף בשיר השירים (א, ד) "הביאני המלך חדריו נגילה ושמחה בך", ושם הרי מדובר על הקב"ה, הביאני המלך חדריו, ועל כך ממשיך הפסוק נגילה ושמחה בך – בהקב"ה, ואם כן גם כאן הפירוש נגילה ושמחה בו בהקב"ה.

ומוסיף המדרש "נגילה ושמחה בך בהקב"ה, בך בישועתך, בך בתורתך, בך ביראתך. אמר רבי יצחק, בך בעשרים ושתים אותיות שכתבת לנו בתורה, בי"ת שניים, כ"ף עשרים, הרי בך". וזהו השמחה שצריכה להיות ביום טוב, שמחה בהקב"ה, ובישועתו, ובתורתו, וביראתו, ובכ"ב אותיות התורה שהם בגימטריא בך.

כח התפילה – בכל קראנו אליו

ובאמת הרי כתוב (דברים ד, ז) "כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כהשם אלוקינו בכל קראנו אליו", והיינו שאם מבקשים מהקב"ה הוא עונה ונותן, בכל קראנו אליו!

המחלה לטובתנו לעורר לתיקון החטא

ועוד כתוב (מלאכי א, ב) "אהבתי אתכם אמר השם", היינו שכל מה שנעשה איתנו מהקב"ה זה מתוך אהבה, לטובתנו, ואמרו חז"ל (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים, וכל דעביד רחמנא לטב עביד (שם ס, ב), כל מה שעושה הקב"ה זה לטובתנו! ואם כן גם המחלה היא לטובתנו.

ומה היא הטובה בזה, במה זה לטובתנו? הנה יש כעת הרבה ביטול תורה, ביטול תלמוד תורה דברים, וביטול תפילה בציבור, אין "ברב עם הדרת מלך" (משלי יד, כח), וגם הבל פיהם של תינוקות של בית רבן שאמרו חז"ל (שבת קיט, ב) שזה יותר מתורתן של האמוראים, נתבטל כעת. וכפי הנראה שיש לכך סיבה, ויש איזה חטא שגרם את המצב הזה של המחלה, והמטרה היא תיקון החטא! וזהו "כל דעביד רחמנא לטב עביד" – כדי לעורר אותנו לתיקון החטא.

התיקון בתורה ותפילה ומידות טובות

וצריכים לחפש מה הם החטאים, שכידוע כל הקשיים הם מידה כנגד מידה, ועלינו לדעת מה המידה כנגד מידה בזה שחסר לנו תורה ותפילה. כנראה שהיה רפיון מתורה, ולכן יש קשיים בתורה מידה כנגד מידה, וגם בתפילה, היה חסר חיזוק בתפילה, תפילה בכונה, וכבוד בית הכנסת, כבוד המקום, קדושת בית הכנסת, שלא לדבר דברים בטלים בבית הכנסת, כנראה זה צריך תיקון, וזו המטרה.

חטאים, וכל דרך איש ישר בעיניו, וביקורת עצמית זהו דבר שאפשר רק אם לומדים ספרי מוסר, אחרת אין ביקורת עצמית, וללא ביקורת עצמית אדם מוכרח להיכשל.

ובמשנה ברורה (סימן א' ס"ק יב) כתב בשם קדמונים "יצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחברו יצרו גדול הימנו ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל", והיינו שספרי המוסר הם התבלין ליצר הרע, וכמאמרם (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ואמנם כל דברי התורה הם תבלין, אבל בעיקר תורת היראה, ספרי היראה הם גם תורה, והם התבלין המועיל ביותר נגד היצר הרע.

וכבר הזכרנו שיש חיוב להוסיף יראת שמים, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה בכמה מקומות (עיין ש"א יז, כ, ושי"ג טו) שצריך להוסיף יראת השם בנפשו בכל יום, ואין סוף לדרגות של יראת שמים, כגון יראת העונש ויראת הרוממות, יראת שמים ויראת חטא, ובמסילת ישרים מאריך בזה הרבה (עיין פרק י"ט ופרק כ"ד) שיש הרבה דרגות ועניינים ביראה, ובלי ספרי המוסר לא יודעים מה זה.

להימשך כמגנט לקרבת אלוקים

והנה המסילת ישרים בפרק א' כתב שתכלית בריאת האדם הוא להתענג על השם, לחיות חיים מאושרים, חיים של תענוג, והתענוג האמיתי הוא בעולם הבא, אבל גם בעולם הזה שייך להתענג על השם "עד שיימשך אחריו יתברך ממש כברזל אחר אבן השואבת", והיינו כמו 'מגנט' שאינו יכול להיפרד מקירבת אלוקים ואינו יכול להפסיק מהדבקות בתורה וממחשבות קדושות, יש דרגה כזאת!

באהבתה תשגה תמיד

וכמו שמובא בגמרא (עירובין נד, ב) על רבי אלעזר בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון, וקראו עליו הפסוק (משלי ה, יט) "באהבתה תשגה תמיד", שמרוב אהבת התורה היה נראה כחסר דעת ששכח שהניח את סדינו בשוק העליון. וכן מובא בגמרא (שבת פח, א) על רבא שבשעת לימודו נלחצה אצבעו ויצא ממנה דם ולא הרגיש כלל בזה, ואמר לו הצדוקי אתם עמא פזיזא, אך זהו כוח התורה, שמרוב התענוג של הדבקות בתורה לא מרגישים בשום דבר אחר, ושוכחים את הכל!

כידוע שהיו גדולים שהיו צריכים לעבור ניתוח כואב שרגילים לעשותו עם הרדמה, והם אמרו שלא ירדמו אותם אלא יתנו להם זמן כעשר דקות לפני הניתוח להתעמק בדברי תורה ולא ירגישו את הניתוח, ובאמת כך היה, שקודם הניתוח התחילו לחשוב בדברי תורה והיו מרותקים בזה כל כך שלא הרגישו את הכאב של הניתוח. זהו כוח התורה, שעליה נאמר באהבתה תשגה תמיד.

אהבת התורה של רבי יוחנן

ובשיר השירים (ח, ז) כתוב "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבזו לו", ודרשו על זה במדרש שם "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה בוז יבזו לו".

ומה הייתה אהבת התורה של רבי יוחנן? מובא לעיל במדרש שם שרבי יוחנן קיבל ירושה גדולה מאד, והיה לו רכוש גדול עם הרבה שדות וכרמים, אך הוא רצה ללמוד ולא לעסוק בפרנסה, ומכר את השדות ואת הכרמים כדי שיוכל לעסוק בתורה.

ופעם הלך בדרך עם רבי חייה בר אבא, והראה לו, שדה זו שלי הייתה ומכרתיה כדי שאוכל לעסוק בתורה, כרם זו שלי הייתה ומכרתיה כדי שאוכל לעסוק בתורה וכו', ובכה רבי חייה ואמר לו: רבי, לא השארת כלום לעת זקנתך, והשיבו רבי יוחנן, מכרתי דבר שנברא בששה ימים וקיבלתי במקומו תורה שניתנה בארבעים יום, ובודאי שהתורה חשובה יותר. כזו אהבת התורה הייתה לו.

בלי תורה חייו אינם חיים

ומצינו עוד בגמרא (ב"מ פד, א) בגדול אהבת התורה של רבי יוחנן, שריש לקיש היה תלמיד חבר לרבי יוחנן, והיה לומד איתו ביחד,

וכשנפטר ריש לקיש הצטער רבי יוחנן הרבה, ובכה ואמר היכן אתה ריש לקיש, כי היה צריך את ריש לקיש ללמוד איתו.

וכשראו חכמים את צערו שלחו אליו את רבי אלעזר בן פדת שהיה גדול הדור אחרי רבי יוחנן ומרא דארעא דישראל (נדה כ, ב), והוא ישב לפני רבי יוחנן, ועל כל הלכה או חידוש שאמר רבי יוחנן היה רבי אלעזר מביא לו ראיה מבריייתא שזה נכון, אבל רבי יוחנן אמר לו וכי לראיות אני צריך, הרי אני יודע שאני אומר טוב, ואילו ריש לקיש על כל דבר שהייתי אומר הוא היה שואל עשרים וארבע קושיות ואני הייתי מתרץ עשרים וארבע תירוצים ומתוך כך רווחא שמעתתא, כזה תענוג של תורה היה, ועכשיו אין לי את התענוג הזה!

והמשיך רבי יוחנן לבכות ולהצטער על זה, כי לא היה יכול לסבול את חסרון התורה שהיה רגיל ביחד עם ריש לקיש, ומרוב צער נעקרה דעתו, רבי יוחנן! שאין לנו מושג בגדלותו, עד כדי כך חייו לא היו חיים בלי התענוג של תורה, וחכמים ביקשו עליו רחמים שימות כדי שלא יסבול כל כך, כזו אהבת תורה שאם זה חסר החיים אינם חיים, והאדם יוצא מדעתו מרוב צער, זהו כוח התורה.

דבקות בתורה ותפילה בביטול החושים

אם כן אשרינו מה טוב חלקנו, שיש לנו תורה ויש לנו תפילה וקרבת אלוקים, ויש לנו ספרי מוסר, חובות הלבבות ומסילת ישרים, וגם שערי תשובה, וארחות צדיקים, ועוד הרבה ספרי מוסר, שכולם נותנים לנו דרך האיך להגיע למדרגה "שיימשך אחריו יתברך ממש כברזל אחר אבן השואבת", והרי המסילת ישרים כתב את זה בשבילנו, וזה למעשה! כמו שזה היה שייך בדורו, זה שייך גם בדור אחר.

וגם בדורות האחרונים היו בעלי מדרגות כאלו, כמו שידוע על מרן החזון איש והגרי"ז זצ"ל שבתפילת שמונה עשרה כל החושים היו בטלים אצלם ולא שמעו את מה שדיברו אליהם.

וכך היה מעשה עם מרן הגרי"ז זצ"ל שהיה אומר שמונה עשרה בקול רם, אפשר להתפלל בקול רם בשביל הכוונה, ופעם אחת שמעו ששכח יעלה ויבוא, וניסו להזכירו בשעת התפילה ואמרו לו יעלה ויבוא יעלה ויבוא, אך הוא לא שמע, ולאחר התפילה אמרו לו ששכח יעלה ויבוא, ואמר למה לא אמרת לי! ובאמת אמרו לו אך הוא לא שמע מתוך שהיה שקוע בתפילתו בביטול החושים הגשמיים.

וזו מדרגה הכתובה בשולחן ערוך הלכות תפילה (סימן צ"ח סעיף א) שחסידי הראשונים היו מגיעים בתפילתם להתפשטות הגשמיות וקרוב למעלת הנבואה, והיינו תפילה במדרגה כזו שכל החושים הגשמיים בטלים, וזו מדרגה קרובה לנבואה! שאינה נבואה ממש אבל זה קרוב לנבואה, והנביאים היה להם עוד משהו יותר וזה כבר היה נבואה, ובזמנינו מאז חורבן בית ראשון אין לנו נבואה, אבל שייך מדרגה כזו של דבקות בתורה שזה יהיה החיים וזה יהיה התענוג הכי גדול בעולם שזה מרתק עד כדי כך שלא שומעים כלום.

וכאמור כן גם הדבקות בתפילה, ומסופר גם על מרן החזו"א זצ"ל שעמד להתפלל שמונה עשרה ודיברו אליו לצורך פיקוח נפש אך הוא לא שמע, כי כל החושים הגשמיים היו בטלים אצלו בשעת התפילה.

ומדרגתו של החזון איש הייתה למעלה מן הטבע, כידוע שהוא לא למד חכמת הרפואה אבל רופאים היו מתייעצים איתו, וכשהתחילו בזמנו עם ניתוחי הראש, שאל אותו דוקטור אשכנזי איך לנתח והוא הסביר לו, ומהיכן ידע זאת? ברוח הקודש! למעלה מן הטבע! ויש הרבה סיפורים על החזון איש למעלה מן הטבע.

ואמנם זה היה החזון איש, אבל גם כל אחד ואחד מאיתנו שיש לנו תורה, יכול ושייך קצת על ידי ספרי המוסר לקבל דרגה, כך המציאות, שאפשר לקבל דרגה של דבקות בתורה או בתפילה עד שיהיה ביטול החושים, וצריכים כוח לזה, אבל זה שייך! וגם בזמן האחרון היו כאלה, כמה גדולים שעשו ניתוח בלי הרדמה אחרי ריכוז המחשבה בתורה. זוהי הדרגה של תורה ותפילה.

ויהי רצון שנזכה לקיים מצות השמחה, ונזכה לדרגה של "נגילה ושמחה בך" ולהתחזק בכל מה שצריך חיזוק!

